

Eskiçağ Kaynaklarında Geçen “Caspia Via” ve “Caspiae Portae” İbareleri

Ellada Bekirova*

ORCID:0000-0003-1788-1310

Öz

Antikçağ yazarları eserlerinde Kafkasya'nın dağ geçitlerinden bahsettiklerinde “Caspiae portae”, “Caspia via” terimlerini sıkça kullanmışlar. Antik yazarlardan Strabon, Gaius Plinius Secundus (kısaca-Büyük Plinius), Cornelius Tacitus, Flavius Arrianus, Batlamyus (Ptolemaios) bu geçitlerin var olduğunu ve Kafkas halklarının şu geçitleri kullandıklarını kendi çalışmalarında belirtmişler. Onlar bu terimleri kullanırken bazen Daryal ve Derbent geçitlerini, bazen ise Albanya'nın Güney-Doğusunda bulunan geçiti anlatmaya çalışmışlar. Kaynakların mukayeseli tahlili sonucunda Antikçağ yazarlarının Kaspi kapıları terimi ile Daryal geçiti'ni kastettikleri anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra Antik yazarlar Daryal geçiti'ni tanımlarken Sarmat Geçiti, Kafkas Kapıları, Alban Kapıları terimlerini de kullandılar. Çalışmada yukarıda belirtilen Kafkas geçitleri'nin lokalizesi ile bağlı bilgiler sunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kaspi Kapıları, Albanlar, Kafkas Kapıları, Daryal Geçiti, Antikçağ Yazarları

Gönderme Tarihi:21/05/2020

Kabul Tarihi:22/06/2020

*Dr, Azərbaycan Milli İlimlər Akademisi, Tarih Enstitüsü, Eskiçağ Tarihi, E-Mail: bekirovaella@gmail.com,

About Terms “Caspia Via” And “Caspiae Portae” In Ancient Sources

Ellada Bekirova

ORCID:0000-0003-1788-1310

Abstract

Ancient authors often had used terms Caspiae portae, Caspia via when they had talked about Caucasian passes in their works. Among ancient authors Strabo, Pliny the Elder, Cornelius Tacitus, Arrian, Claudius Ptolemy stated in their works that these passes had existed and Caucasian peoples (folks) had used them. When they used these terms, they meant sometimes Darial and Darband passes, also the pass which is located in the south-east of Albania Kaynakların mukayeseli tahlili sonucunda Antikçağ yazarlarının Kaspi kapıları terimi ile Daryal geçiti'ni kastettikleri anlaşılmaktadır. Comparatice review/analysis of these sources shows that of ancient authors meant Darial pass when they talked about Caspian gates. Besides of these terms, ancient authors used terms - Sarmatian pass, Caucasian Gates, Albanian Gates while they were describing Darial pass. In this thesis author tried to localize these Caucasian passes. In this study, we tried to present information with regard to location of the above-mentioned Caucasian passes.

Keywords: Caspian gates, Albanians, Caucasian gates, Darial pass, ancient authors

Received Date: 21/05/2020

Accepted Date: 22/06/2020

О терминах “Caspia Via” и “Caspiae Portae” в античных источниках

Резюме

Античные авторы часто использовали термины “Caspia via” и “Caspiae portae”, когда они говорили про Кавказские проходы в своих произведениях. Древние авторы Страбон, Плиний Старший, Корнелий Тацит, Арриан, Клавдия Птолемея дали информацию про этих проходов. Когда они использовали термины “Caspia via” и “Caspiae portae”, они имели ввиду Дарьялский, Дербендский проход, а так же юго-восточный проход Албании. Анализ этих источников показывает что большинство авторов имели ввиду Дарьялский проход когда говорили про Каспийские ворота. Кроме этих терминов, древние авторы использовали термины - Сарматский проход, Кавказские ворота, Албанские вороты про Дарьялский проход. В данной работе автор попытался локализовать эти кавказские проходы.

Ключевые слова: Каспийские ворота, албаны, Кавказские вороты, Дарьялский проход, античные авторы

Получено: 21/05/2020

Принято: 22/06/2020

Giriş

Bu çalışmada Azerbaycan'ın Eskiçağ tarihinde önemli role malik olan Albanya devleti* ve Albanlar'ın** tarihine ilişkin konular ele alınacaktır. Güney Kafkasya'nın en önemli etnik grublarından biri olan Albanlar bir dönem antik çağ yazarlarının eserlerine konu oldular, onların şehirleri, adetleri, yaşam tarzları ile ilgili bir çok değerli bilgi antik çağ yazarlarının sayesinde günümüzün tarihçilerine ulaştı. Bu bilgileri incelerken Albanların Kafkas'da yerleşen dağ geçitlerini sık-sık kullandıkları, hatta bazen onları kontrol ettikleri bilgisine de ulaşıldı. Bu anlamda bu dağ geçitlerinin günümüzde nerede yerleşmesi, bu geçitlerin lokalizasyonu problemi Albanlar'ın sınırlarının da belirlenmesi bakımından çok önemli bir ilmi konuya dönüştü. Azerbaycan tarih yazıcılığında geçitlerin lokalizasyonu ile ilgili bir çok araştırmalar yapılsa bile, hala bazı tam belli olmayan noktalar kalmaktadır. Özellikle Kaspi kapıları terimini farklı şekillerde yorumlayan, onu Albanya'nın kâh Kuzey-Batısında, kâh da Güney-Doğusunda yerleştiren çalışmalara rastlanmakta. Sunulan çalışmaya antik çağ yazarlarının eserlerinden konuyla ilgili bir kısım yeni bölümler tercüme edilerek dahil edildiği için makalede Albanya tarihi ile alakalı yeni bilgiler aktarılmış, "Caspia via" ve "Caspiae portae" ibareleri altında antik yazarların anlatmaya çalıştıkları arazinin neresi olması ile bağlı fikirlerin mükayesesi yapılmıştır.

"Kaspi kapıları" ibaresinin yorumları

Antik yazarların eserleri Azerbaycan tarihinin en eski sayfalarını öğrenmek için çok değerli kaynaklardır. Hazar denizi, onun kıyısında yerleşen tüm araziler, bu arazilerde yaşamış olan halklar antik çağ yunan ve latin dillerinde olan kaynaklarda sıkça hatırlanmıştır. Kaynaklarda defalarca kullanılan terimlerden biri de "Caspiae portae"-Kaspi kapıları ve ya "Caspia via"- Kaspi yolu ibareleridir. Antik yazarlardan Strabon, Büyük Plinius, Titus Flavius Josephus, Tacitus, Flavius Arrianus, Batlamyus

* Albanya devleti - M.Ö. 4. Yüzyılda Güney Kafkasya'da teşekkül etmiş, çoğunlukla şimdiki Azerbaycan topraklarını, kısmen Gürcistan ve Ermenistan'ın Doğu topraklarını, Dağıstan'ın Güney kısmını kapsamış, aralıklarla varlığını 8.Yüzyılın başlarına kadar sürdürmüştür. Kuzey Azerbaycan topraklarında yaranmış olan ilk devletlerden biri olarak bilinir ve Eskiçağ döneminde Güney Kafkasya'nın politik hayatında aktif rôle sahip olmuştur.

** Albanlar- Albanya devletinin nüfuzunun esasını oluşturan, Antikçağda bölgedeki en önemli halklardan biriydi. Büyük İskenderin Ahemeniş hükümdarı 3.Darius ile yapmış olduğu savaşıardan Gaugamela savaşında (m.ö. 331.yıl) albanlar en ön saflardan birinde İskendere karşı savaşmışlar. Antik yazarlardan Strabon'un söylediğine göre Albanlar 26 dilde (şive de ola bilir) konuşmuşlar. Etnik kökeni ile ilgili farklı fikirler bulunmakta, eski türk boylarından birine ait olması ile bağlı fikirler vardır. Terim olarak Alban sözcüğünü çoğu zaman Türkçe'de "cesur, kahraman" anlamlarını ifade eden "alp" sözcüğü ile bağlarlar.

eserlerinde bu dağ geçitini hatırlatmışlar. Lakin bu yazarlar adeta yukarıda adları geçen ibareler altında hangi dağ geçitini kastettiklerini her zaman anlamamışlar, bazen günümüzde biri Azerbaycan'dan Kuzey-Batıda, diğeri Kuzey-Doğuda bulunmakta olan Daryal ve Derbent geçitlerini karıştırmışlar. Bu sebepten araştırmacıların bir kısmı Kaspi kapılarını Daryal, diğeri grubu Derbent geçiti olarak düşünüyor. Bazıları hatta antik çağda Albanya'ya Hazar denizi kıyısından, Güney-Doğudan olan geçitin (Hirkan geçiti) Kaspi kapıları olduğunu düşünüyor. Bu geçitlerin her biri zaman zaman Kaspi kapısı, Kaspi geçiti, Sarmat geçiti, Kafkas kapıları, Alban kapıları olmakla farklı kaynaklarda farklı şekillerde adlandırıldı. Geçitlerin günümüzün coğrafyasında loklizesinin zor olmasının sebeplerinden biri de aslında budur.

Albanya çalışmalarında araştırmacılardan bir grubu Kaspi geçitinin Derbent olmasını düşünmekte. V.V.Bartold, K.V.Trever gibi ünlü rus tarihçileri bu fikrin üzerinde durmuş ve bu geçitin Derbent olmasını savunmuşlar¹. Bu yazarların fikirlerini karıştıran mesele antik yazarların geçitin demir bende çevrelenmesi ile ilgili malumatlardır. Günümüzde Derbent "Demirkapı Derbent" olarak anıldığı için onlar bu kaniya varmışlar. Lakin geçit hakkında antik yazarların verdiği diğeri bilgiler bu iddiayı desteklemiyor. Kanımızca Derbent için antik yazarların kullandığı Alban geçiti terimi daha uygun. Bu geçitle Albanlar daha çok Sarmatyayla ilişkilerini sürdürüyorlardı.²

Bunların yanı sıra bazı araştırmacılar ise Kaspi geçitini Albanya'nın Güney-Doğusunda yerleştiriyorlar. Onlar esasen Strabon, Arrianus, Marc Avrelus Luca'nın verdiği bilgilere dayanıyorlar. Strabon "Coğrafya" eserinin 11. kitabında, aynı zamanda 12.kitabında bir kaç yerde Kaspi kapıları ibaresini kullanmıştır.³ O Kaspi kapılarını Asya'nın Kuzeyi ile Güneyi arasında sınır gibi görüyordu. "Coğrafya" eserinin 11.kitabının 7.5. kısmında Strabon Hirkanyayı (Hirkanya - Hazarın Güney-batı kıyısında bir bölge) anlatırken onun sonuncu şehri Tapa'nın Kaspi kapılarından 1400 stadi uzaklıkta yerleştiğini belirtiyor.⁴ Başka bir yerde ise o Kaspi dağlarından (Küçük Kafkasya sıradağları) Kir çayına (Kür nehri), sonra ise oradan Kaspi kapılarına kadar olan mesafeyi göstermiştir. "Coğrafya" eserinin 11.kitabının 8.9. kısmında ise yazar

¹ Vladimir Bartold, *Mesto Prikaspiyskih oblastey v istorii musulmanskogo mira*. Baku: Obşestvo Obsledovaniya i İzuçeniya Azerbaydjana, 1925, 9; Kamilla Trever. *Oçerki po istorii i kulture Kavkazskoy Albanii (IV v. do n.e. - VII v. n.e.)*, 1959, 110.

² Mubariz Xalilov, "Sarmatiya-Kavkazskaya Albaniya: granitsı, kontaktı", *Antiçnaya sivilizasiya i varvarny mir*. Novoçerkassk, (1992), 70.

³ Strabon, *Geografiya*, per. A. Stratanovskogo, Moskva: Nauka, 1964, 486; 491.

⁴ Strabon, *Geografiya*, 481.

Kaspi kapılarından Hindistan'a kadar olan uzaklığı ifade etmiştir.⁵ Bu bilgiler açık şekilde gösteriyor ki, Strabonun belirttiği Kaspi kapıları neredeyse Hazar'ın Batısında, antik Albanya'nın Güney-Doğusunda yerleşmişti. Strabon bu bilgileri aktarırken onları Antik coğrafyacı Eratosthenes'e istinaden verdiğini de belirtmiştir. Bu sebeple bu bilgiler, yani Hazar'ın batısındaki geçitin Kaspi kapıları olarak bilinmesi daha eski zamanlara ait olabilir.

Daryal-Kafkas kapıları mı, Kaspi kapıları mı?

Araştırmacıların büyük bir kısmıysa Kaspi kapılarını Daryal olarak tanımlayanlardır. Onlar daha çok Büyük Plinius ve Josephus'un verdiği bilgileri kullanarak bu kanıya varmışlar. Büyük Plinius Albanya'yı tarif ederken şöyle söylüyor: **"...Albanya sınırlarından başlayarak dağların bütün yamaçı boyunca Silvler [isimli] vahşi topluluk, aşağıda ise Lupenler, sonra Didurlar ve Sodlar yaşıyor. Onların arkasında birçoğunun yanlışlıkla Kaspi [kapıları] adlandırdığı Kafkas kapıları bulunuyor..."** [*...rursus ab Albaniae confinio tota montium fronte gentes Silvorum ferae, et infra Lupeniorum, mox Diduri et Sodi. Ab iis sunt portae Caucasiae magno errore multis Caspiae dictae..*]⁶ Bu kısımdan sonra Plinius geçiti tarif ederek devam ediyor. O belirtiyor ki, **"bu dev doğa eseri dağın ansızın yarılması sonucu olarak yaranmış ve geçitin kendisi demir kırımlarla çevrelenmiş, onların altından, ortadan korkunç kokusu olan nehir akıyor"** [*...ingens naturae opus montibus interruptis repente, ubi fores obdita ferratis trabibus, subter medias amne diri odoris fluente citraque*]⁷ Burada tarif olunan coğrafi göstergeler Daryal geçitine tamamen uygun. Günümüzde kullanılmakta olan herbi Gürcistan yolunun bir parçası olan Daryal geçiti hakikaten de kayaların arasındadır ve ortasından da Terek nehri akar. Büyük Plinius yukarıda aktarılan metnin devamında şöyle diyor: **"Kapıların her tarafından kayalar üzerinde çok sayıda toplulukların girişine engel olmak içine yapılmış Kumania isimli istihkam yerleşiyor. Böylelikle, bu arazide İber şehri Hermast'la karşı-karşıya kapılar cihanı hisseler bölüyor"** [*...in rupe castello quod vocatur Cumania conmunito ad arcendas transitu gentes innumeras, ibi loci terrarum orbe portis discluso, ex adverso maxime Hermasti oppidi Hİberum*]⁸ Buradaki Kumania tarihi eserlerde Deşti-kıpçak adlandırılan araziye de ifade eder ki bu da Karadeniz'in

⁵ Strabon, *Geografiya*, 486.

⁶ Vasili Latişev, *İzvestiya drevnih pisateley greçeskih i latinskih o skifii i Kafkaze* Sankt-Peterburg: Tipografiya Imperatorskoy Akademii Nauk, 1904, 2:182.

⁷ Latişev, *İzvestiya drevnih pisateley*, 2:182.

⁸ Latişev, *İzvestiya drevnih pisateley*, 2:182.

Kuzeyi ve Kafkaslar demektir. Hermast şehri ise antik yazarlara istinaden İberya'nın ana şehriydi. Plinius'un bu bilgisi Kaspi kapılarının Daryalla aynı olmasını, aynı zamanda devrin yazarlarının birçoğunun aslında Kafkas kapıları olan şu kapıları sehven Kaspi kapıları olarak tanıdığını da gösteriyor. Plinius eserinin başka bir bölümünde yeniden bu konuya dönerek bu geçitin etrafında yaşayan halkların isimlerine uygun olarak farklı şekillerde tanımlandığını da belirtmiştir.⁹ Plinius bu karışıklığa sebep olan kişilerin Kafkasya'ya sefer etmiş ordu komutanı Korbolonun ve ona eşlik eden kişilerin olduğunu da belirtiyor. Antik yazar vurguluyor ki bu seferi gerçekleştiren şahıslar seferin haritasında bile Kaspi kapıları ibaresi kullanmışlar, bu da Plinius'a göre yanlıştır.¹⁰ Bunu belirttikten hemen sonra antik yazar başka bir bilgini de aktarıyor: “**elbette Kaspi halklarının başka kapıları da vardır, lakin bu konuda yalnız Büyük İskender'in seferine katılanların bilgilerinden öğrene biliriz**”. [*Sunt autem aliae Caspiis gentibus iunctae, quod dinosci non potest nisi comitatu rerum Alexandri Magni*].¹¹ Buradan görüldüğü üzere antik yazarlara bilgiler aktaran şahıslar da her zaman doğru bilgiyi aktaramamış, sefer ettikleri arazileri iyi tanımadıkları için bazen yanlış bilgilere de yol açmış ola bilirler.

Büyük Plinius'dan daha sonra yaşamış olan Josephus ise şu geçiti Kaspi geçiti adlandırmıştır. Yazarın verdiği bilgilere esasen İber ve Alban hükümdarları Part İmparatorluğu'nun Farasman'ın kardeşi olan Mithridates'e karşı olan savaşında ona yardım etmek çağrışlarına olumlu yanıt vermediler, aksine, “**...Kaspi kapılarını açmak ve kendi topraklarından geçmeğe izin vermekle İskitler'i (Sarmatlar) Artabanus'a karşı gönderdiler**” [...οί δ αὐτοί μὲν ἀντείχον, Σκύθας δέ, δίοδον αὐτοῖς δίδοντες διὰ τὴν αὐτῶν χεῖρ τὰς θύρας τὰς Κασπίας ἀνοίξαντες ἐπάγουσι τῷ Ἀρταβάνῳ].¹² Buradaki Kaspi kapıları ibaresi de Daryal geçitini ifade ediyor.

Antik yazarlar içerisinde Batlamyus bu geçiti Sarmat kapıları olarak kayda almış bulunuyor. Onun verdiği bilgilerde Sarmat kapıları İber-Alban-Sarmat sınırında yerleşiyordu. Antik yazar Alban-İber sınırını 77°-47° coğrafi koordinatlar üzerinde kayd

⁹ Pliniy Starşiy, “Estestvennaya istoriya”, per. s latin. V.V. Latışeva, *Vestnik Drevney İstorii*, sy. 2 (1949): 305.

¹⁰ Latışev, *İzvestiya drevnih pisateley*, 2:184.

¹¹ Latışev, *İzvestiya drevnih pisateley*, 2:184.

¹² İosif Flaviy, *İudeyskiye drevnosti*, per. s. greçeskogo G.G.Henkelya, Sankt-Peterburg: Landau, 1900, 1:632.

etmiş, aynı zamanda, Sarmat kapılarını da bu koordinatlara çok yakın bir derece üzerinde göstermiştir.¹³

Tacitus da aynı bilgileri doğrulayarak Kaspi kapıları terimini kullanmıştır. Onun verdiği bilgilere esasen M.Ö. 35 yılında Albanlar İberler'in Armeniya hükümdarlığı ile Part imparatorluğu'nun mücadelesine katılmışlar ve müttefik olarak Sarmatlar'ın Kaspi geçitinden geçmesine izin vermişler. Bu konuda antik yazarın "Annales" isimli eserinden şu metin karşımıza çıkıyor: **"...diğer taraftan Pharasmanes Albanlar'la birleşerek Sarmatlar'ı çağırdı, onların hükümdarları her iki taraftan hediyeler almak karşılığında kendi topluluklarının adetlerine sadık kalarak her iki tarafa yardım ettiler. Lakin, İberler bölgeye sahip olarak Sarmatlar'ı Kaspi yolu ile ermeniler'e karşı gönderdiler"** [*Contra Pharasmanes adiungere Albanos, accire Sarmatas, quorum sceptuchi utrimque donis acceptis more gentico diversa induere. Sed Hİberi locorum potentes Caspia via Sarmatam in Armenios raptim effundunt*].¹⁴ Burada anlatılan yol Daryal geçiti ile eşleşiyor. Bahs edilen devirde İberya ve Albanya'nın sınırı yaklaşık bu bölgeden geçtiği için bu yolun kontrolü de zaman-zaman taraflardan birinde olmuştur. Y.A.Manandyan da Flavius ve Tacitus'un bahs ettiği bu yolun Daryal geçiti olması kanaatinde. ¹⁵ Kendisi Part İmparatorluğu hükümdarı Vonon'un Kilikya'dan Skifiya'ya kaçış yolunu Flavius'a istinaden tasvir ederken onun Meotida-Kolhida yolu, Daryal geçiti vasıtasıyla Heniohlar'la ilişki kurması, asıl bu yolla kaçmayı denemeye çalışıldığını göstermiştir.¹⁶ Aynı zamanda, Flavius'un eserinden yukarıda gösterdiğimiz metinde de bahs edilen yolun Daryal olmasını düşünüyor. Mommzen de onunla aynı fikirde¹⁷. O hatta bu geçitin Büyük İskender tarafından, onun emrile demir kapılarla güçlendirildiğini söylüyor. Lakin antik yazarların hiç birinin eserlerinde, İskender'in kendi saray tarihçilerinin notlarında onun Büyük Kafkas etraflarında olması ile ilgili bilgiye henüz rastlanılmadı.

Sonraki dönem hadiselerinde de Kaspi kapıları ibaresi karşımıza çıkmaktadır. Tacitus, Roma imparatoru Neron'un döneminden bahs ederken onun Albanlar üzerine planladığı, lakin gerçekleştiremediği seferini kaydediyor. Antik yazarın bildirdiği üzere

¹³ Latışev, *İzvestiya drevnihz pisateley greçeskih i latinskih o skifii i Kafkaze*, Sankt-Peterburg: Tipografiya İmperatorskoy Akademii Nauk, 1890, 1:237; Cladius Ptolemy, *The Geography*, translated by.Stevenson E.L., New York: Public Library, 1991, 108.

¹⁴ Korneliy Tasit, *Annalı, maliye proizvedeniya*, per. A.S.Boboviç, Y.M.Borovski, M.E.Sergeyenko, Leningrad.:Nauka, 1969, 1: 169-170.

¹⁵ Yakov Manandyan, *O torgovle i gorodah Armenii v svyazi s mirovoy torgovley drevnih vremen*. Erevan: İzd. Erevanskogo Universiteta, 1954, 67.

¹⁶ Manandyan, *O torgovle*, 67.

¹⁷ Teodor Mommzen, *İstoriya Rima*, Sankt-Peterburg: Nauka, 2005, 1: 356.

Neron farklı yerlerden topladığı ordusunu “**Kaspi kapılarına, Albanlar’a karşı göndermiştir**” [...*Nero electos praemissosque ad claustra Caspiarum et bellum, quod in Albanos parabat*].¹⁸ Dikkat edildiğinde görülecek ki, burada “claustra Caspiarum” ibaresi kullanılmış. S.Süleymanova kendi araştırmasında bu ibareye dikkat çekerek “Claustra” sözünün latin dilinde “sınır seddi” manasını vermesi, sonuç olarak, bu arazinin sınır noktası gibi bir yer olması ile bağlı ihtimallerini dile getirmiştir.¹⁹ Onun düşüncelerine göre “claustra Caspiarum” ya sınır noktası, ya da korunan ticaret kolonisi olmuş, antik çağda bu bölgeden geçen ticaret yolunun bir parçasıymış.²⁰ Hakikaten, Uzak Doğu’dan gelen ticaret yolunun bir hissesi Hazar denizi’nden geçmekle Albanya’nın arazisinden geçiyor, Karadeniz’e kadar uzanıyordu. Bu konuda Büyük Plinius diyor ki, Hindistan’dan yola çıktığında yeddi gün sonra Baktriya’ya (Belh), Oks (Amuderya) nehrine dökülen Baktr nehrinin kıyısına ulaşmak mümkündür. Hind ürünleri bu nehirden Kaspi denizi’ne kadar, oradan da Kür nehri boyunca kara yoluyla en geç beş gün içinde Pontus’a, Fasid yakınlarına taşına bilir.²¹

Aynı zamanda Strabon da böyle bir ticari yolun mevcudiyeti konusunda “Coğrafya” eserinde bahs etmiştir. Onun verdiği bilgilerden malum oluyor ki Hindistan ürünleri Hazar denizi vasıtasıyla Albanya’ya ulaşıyor ve Kür nehri vasıtasıyla Pontus’a kadar taşınıyor. Strabon bu bilgini kendinden önceki yazarlardan Arustobulus’a istinaden söylediğini düşünürsek böyle bir yolun çok daha öncelerden mevcud olması mümkündür. Gürcü tarihçilerinden olan O.D.Lordkipanidze Büyük Plinius’a istinaden Hindistan ürünlerinin Hazar denizi’nden Kür’ün yukarısı ile, hem de kara yolu ile Kara deniz’e tökülen Rion çayı vasıtasıyla taşındığını düşünüyor.²² Albanya’nın Batısından geçen kara yolunun mevcudiyeti ile ilgili fikirler K.H.Aliyev’in de araştırmalarında mevcuttur. Onun fikrinde ana yoldan biri Kür nehrinden Kuzeyde yerleşen bölgelerden geçmekle, Kafkas’ın şimdiki haritasına esasen, Bakü’den Şamahı, Göyçay, Ağdaş, Şeki, Zakatala, Balaken yönünde Lakodehi’ye kadar uzanan ve oradan da Batıya doğru devam eden yol idi.²³ Bu yol aynı zamanda Şamahı’nı Gebele ve Mingeçevir’le

¹⁸ Korneliy Tasit, *İstoriya*, per. G.S.Knabe, M.N.Grabar-Passek, A.S.Boboviç, Leningrad.: Nauka, 1969, 2: 8.

¹⁹ Sevda Suleymanova, “Torqoviye kolonii na Caspi via mejdu sentralnoy Aziey i Kavkazom”, *İstitut VostoçnihRukopisey RAN*, sy.8, (2008):45.

²⁰ Suleymanova, Torqoviye kolonii na Caspi via mejdu sentralnoy Aziey i Kavkazom, 43.

²¹ Latışev, *İzvestiya drevnih pisateley*, 2:185.

²² David Lordkipanidze, “O tranzitno-torgovom puti iz İndii k Çernomu moryu v antiçnuyu epoxu”, *Soobşenii AN Gruz. SSR* 19, sy.3 (1957): 378.

²³ Kamal Aliyev ve Feride Aliyeva, *Azərbaycan antik dövrde*, Bakı: Azərbaycan Dövlət Neşriyyatı, 1997, 94.

de birleştirmiştir. Yukarıda adları geçen yazarların yanı sıra gürcü tarihçilerinden K.G.Gozalaşvili, rus yazarlarından Z.İ.Yampolski, azerbaycanlı tarihçilerden M. Resulova, İ.Necefova da böyle bir ticaret yolunun mevcudiyetini belirtmişler.²⁴ Amuderya-Hazar-Kür-Kara deniz ticaret yolunun mevcudiyetinin arkeoloji kanıtları da vardır. Uzboy adlanın bölgede aparılmış olan arkeoloji çalışmalarına göre Oks (Amuderya) nehri 4.yüzyıla kadar antik yazarların anlattığı şekilde akıyormuş.²⁵ Amuderya'nın gemiciliğe yararlı olması ile bağlı fikirler Çin salnamecisi Şit-si'nin eserlerinde de belirtilmiştir.²⁶ Belirtilen yolun hakikaten mevcut olmasının en önemli göstergelerinden biri de Helenistik dönemden başlayarak bu yol etrafındaki bölgelerin çokkapsamlı gelişmesidir. S.Süleymanova Roma komutanı Pompeus'un Albanlar üzerine sefer etmesine sebep olan faktörlerden birinin de bu önemli ticaret yolunun kontrolünü kendi eline alması olmasını düşünüyor.²⁷ Böylelikle, bu yolun bir kısmının Kaspi kapılarından-Daryal geçidinden geçmesi fikri inkar edilemez.

²⁴ İrada Nadjafova "O roli Kaspiya v mejdunarodnoy torgovle (po Strabonu)", *Materialı mejd. konf.*, 28-29 noy.2008 g., Samarkand, (2008) : 82.

²⁵ Murtuzali Gadjiyev, "İz istorii torqovih svyazey Dagestana v albano-sarmatskiy period", *Mejdu Evropoy i Aziey, Mahaçkala*, (1997): 105.

²⁶ Suleymanova, "Torgoviye kolonii na Caspi via mejdu sentralnoy Aziey i Kavkazom", 41-42.

²⁷ Suleymanova, "Torgoviye kolonii na Caspi via mejdu sentralnoy Aziey i Kavkazom", 48.

Sonuç

Araştırma sonucu olarak birincisi böyle bir kanıya gele biliriz ki antik yazarlar hakkında bilgiler aktardıkları Kafkas bölgesi konusunda her zaman tam doğru bilgilere ulaşamamışlar. Bunun sebeplerinden biri onların doğrudan bu bölgelerde olmamasını, buraya seferlerde bulunmuş şahısların verdiği bilgiler üzerinden fikir yürütmeleridir. Bu sebepten onlar bazı terimleri karıştırıyor, neticede bazen aynı arazi ve coğrafi konumlar farklı terimlerle isimlendiriliyordu. Buna örnek gibi Albanyanın sınırları açısından çok önem taşıyan “Caspiae portae”- Kaspi kapıları, “Caspia via”- Kaspi yolu ibareleri farklı şekillerde yorumlanmasını göstere biliriz. Antik yazarların bir çoğunu (hem Latin, hem Yunanca olan kaynaklar) araştırdıktan ve karşılaştırdıktan sonra böyle bir sonuç ta elde ettik ki, Flavius, Büyük Plinius, Tacitus “Kaspi kapıları” söyledikleri zaman Daryal geçitini, Strabon ve Marcus Avrelius Lucan’sa Albanya’nın Güney-Batısındaki geçiti ifade etmeğe çalışmışlar.

Kaynaklar

ALİYEV, K.H. ve ALİYEVA, F.K., *Azerbaycan antik dövrde*, Bakı: Azərbaycan Dövlət Neşriyyatı, 1997.

BARTOLD, V.V., *Mesto Prikaspiyskikh oblastey v istorii musulmanskogo mira*, Bakı: Obşestvo Obsledovaniya i İzuçeniya Azerbaydjana, 1925.

CLAUDIUS, PTOLEMY, *The Geography*, translated by Stevenson E.L., New York: Public Library, 1991.

GADJİYEV, M.S., “İz istorii torqovih svyazey Dagestana v Albano-sarmatskiy period”, *Mejdu Evropoy i Aziey*. Maxaçkala, (1997): 102-109.

İOSİF, FLAVİY, *İudeyskiye drevnosti*, per. s. greçeskogo G.G.Henkelya, Sankt-Peterburg: Landau, 1900.

KORNELİY, TASİT, *İstoriya*, per. G.S.Knabe, M.N.Grabar-Passek, A.S.Boboviç, 2. Cilt, Leningrad:Nauka, 1970.

KORNELİY, TASİT, *Annalı, maliye proizvedeniya*, per. A.S.Boboviç, Y.M.Borovski, M.E.Sergeyenko, 1.Cilt, Leningrad.:Nauka, 1970.

LATIŞEV V.V., *İzvestiya drevnih pisateley greçeskikh i latinskih o skifii i Kafkaze: Latinskiye pisateli*, 2. Cilt, Sankt-Peterburg: Tip. İmperatorskoy Akademii Nauk, 1904.

LATIŞEV, V.V., *İzvestiya drevnih pisateley greçeskikh i latinskih o skifii i Kafkaze: Greçeskiye pisateli*, 1. Cilt, Sankt-Peterburg: Tip. Imperatorskoy Akademii Nauk, 1890.

LORDKİPANİDZE, O.D., “O tranzitno-torgovom puti iz İndii k Çernomu moryu v antiçnuyu epoxu”, *Soobşenii AN Gruz. SSR* 19, sy.3 (1957): 377-384.

MANNADYAN, Y.A *O torqovle i gorodax Armenii v svyazi s mirovoy torgovley drevnih vremen*, Erevan: İzd. Erevanskogo Universiteta, 1954.

MOMMZEN T., *İstoriya Rima*, 1.Cilt, Pankt-Peterburg: Nauka , 2005.

NADJAFOVA, İ.V., “O roli Kaspiya v mejdunarodnoy torgovle (po Strabonu)”. *Materialı mejd. konf.*, Samarkand (2008) : 80-85.

PLİNİY STARŞİY, “Estestvennaya istoriya”, per. s latin. V.V. Latışeva, *Vestnik Drevney İstorii*, sy.2 (1949): 271-356

STRABON, *Geografiya*, per. A. Stratanovskogo, Moskva: Nauka, 1964.

SULEYMANOVA, S.A., “Torqoviye kolonii na Caspi via mejdu sentralnoy Aziey i Kavkazom”, *İnstitut Vostoçnix Rukopisey RAN*, sy.8, (2008): 56-73.

SULEYMANOVA, S.A., “Torqoviye kolonii na Caspi via mejdu sentralnoy Aziey i Kavkazom”, *İnstitut Vostoçnix Rukopisey RAN*, sy.8, (2008): 40-58.

TREVER, K.V., *Oçerki po istorii i kulture Kavkazskoy Albanii (IV v. do n.e. - VII v. n.e.)*. Moskva-Leningrad.: İzd. AN SSSR, 1959.

XALİLOV, M., “Sarmatiya-Kavkazskaya Albaniya: granitsı, kontaktı”, *Antiçnaya sivilizasiya i varvarniy mir. Nonoçerkassk*, (1992): 68-75.